

תרבות פוליטית דמוקרטית

חורף עח

אמנת האו"ם למאבק בגזענות קובעת כי לכל אדם יש זכות שלא להיות קורבן לאפליה על בסיס גזע או שייכות אתנית. יש להדגיש כי המלחמה בגזענות אינה קשורה רק למחויבות לערכים דמוקרטיים, אלא היא גם ערך חשוב בדתות רבות בכלל ובמורשת היהדות בפרט. הכבוד לכל אדם באשר הוא, ולא משנה לאיזה גזע, לאום או מגדר הוא משתייך, הוא ערך בסיסי במסורת היהודית. מסורת זו היא התשתית לדמותה היהודית של מדינת ישראל, והיא באה בה לידי ביטוי נרחב במרחב הציבורי. לכן השמירה על כבוד האדם היא מרכיב חשוב גם בזהות היהודית של מדינת ישראל וגם בזהותה כמדינה דמוקרטית המממשת את זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית. המוסר היהודי דורש מאיתנו לנהוג בכבוד כלפי המיעוטים שאינם משתייכים לקבוצות הגדולות והחזקות בחברה ולהימנע מפגיעה בהם ובזכויותיהם. לצערי, בחברה הישראלית יש גזענות וניכור, והתפתחו בה דעות קדומות כלפי כמה קבוצות בחברה. נוצרה אווירה המצדיקה שיפוט של אנשים רק על סמך השתייכותם לקבוצה או למגזר כזה או אחר – דתיים מתנהגים ככה, חילונים אחרת, כל הערבים הם כאלה וכל העולים ממדינה מסוימת הם "אותו הדבר". לדעתי, עלינו להיאבק בתופעות אלה, לנהוג בכבוד כלפי כל המגזרים בחברה הישראלית ולהימנע מפגיעה בהם ובזכויותיהם, במיוחד בחלשים ובקטנים שבהם.

עם הקמתה של מדינת ישראל נעשה בה ניסיון להעלים בכור ההיתוך את השונות, לגשר על הפערים וליצור אחידות בין תושבי המדינה. התפיסה השלטת הייתה שככל שתהיה פחות שונות – כך יימנעו שסעים בחברה. אולם מדיניות כזו ההיתוך לא השיגה את מטרתה. יתר על כן, ניסיון החיים המשותפים שלנו גרם לנו להבין, כיחידים וכחברה, שהשוני הוא שמייחד אותנו. לכן אני סבור שלא את השוני עלינו להעלים כי אם את הדעות הקדומות כלפי אחרים, וכי אנחנו חייבים להתחשב בצורכי האחר ובדעותיו ולהימנע מפגיעה בהם. כך ניצור חברה מוסרית וצודקת יותר וחיים משותפים ויציבים.

(מעובד על פי ד' גולדמן, מלחמה בגזענות – שאלה יהודית, אתר ישראל היום, 21 במרס 2017)

הצג את עקרון הסובלנות.

הסבר כיצד עקרון הסובלנות בא לידי ביטוי בעמדה של כותב המאמר.

חורף עט

להגדרה של מדינת ישראל "מדינה יהודית ודמוקרטית" יש משמעות ערכית חשובה ומעמד חוקתי. לכן יש חשיבות רבה לשאלות כמו: מה הם ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית? כיצד נקבעים ערכים אלה, ומהו היחס הראוי ביניהם?

ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית מייחדים אותה משאר המדינות הדמוקרטיות. יש הרבה מדינות דמוקרטיות בעולם, אך רק מדינת ישראל היא מדינה יהודית וכך ראו אותה מקימה. ההגדרה "מדינה יהודית" מבטאת את היותה של ישראל מדינתו של העם היהודי, לכן היא שייכת גם ליהודי התפוצות, ולכל יהודי העולם יש זכות לעלות אליה. ההיסטוריה שלה שזורה בהיסטוריה של העם היהודי, שפתה העיקרית היא עברית וערכיה נשענים על ערכי המוסר שלאורם פעלו חכמי ישראל במשך הדורות מאז ימי התנ"ך. ההגדרה של ישראל כמדינה דמוקרטית מורכבת יותר. לדעתי הדמוקרטיה מבוססת על שני יסודות. האחד – ההבנה שהמדינה היא של האזרחים והם שקובעים כיצד היא תתנהל ובידי מי. תפיסה זו נשענת באופן מובהק על הכרעת הרוב ועל המעמד החשוב של הגוף המחוקק שבו פועלים שליחי האזרחים. האחר – שמירה על עקרונות הדמוקרטיה ובראשם העיקרון של הכרה בזכויות הפרט ובזכויות המיעוט. בין שני היסודות האלה יש מתח פנימי, שכן הכרעת הרוב עלולה לפגוע בזכויות הפרט או בזכויות המיעוט. הפתרון הוא מימוש מידתי של כוח הרוב והבנה של הפרט כי זכויותיו כפופות להגבלות מסוימות. מהו היחס הראוי בין ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית לבין ערכיה כמדינה דמוקרטית? בעניין זה אסור לנו לנקוט גישה של העדפת ערך אחד על פני האחר. אין אנו חיים במדינה שהיא יהודית יותר משהיא דמוקרטית, ואין אנו חיים במדינה שהיא דמוקרטית יותר משהיא יהודית. אנו חיים

במדינה יהודית ודמוקרטית. אני סבור שכדי שנוכל להמשיך לחיות יחד עלינו למצוא את המשותף בין חלקי החברה ולצמצם את הניגודים ואת נקודות החיכוך ביניהם. עלינו לחפש את המאחד ולא את המפריד, להיות מתונים ולא קיצוניים, ולקבל על עצמנו מערכת ערכים משותפת – יהודית ודמוקרטית. (מעובד על פי א' ברק, "חירותו של האדם במדינה יהודית ודמוקרטית", אתר הארץ, 18 בפברואר 2018)

הצג את עקרון ההסכמיות.

הסבר את העמדה של כותב המאמר בעניין עקרון ההסכמיות.

מדינת ישראל חגגה את העשור השביעי לעצמאותה. במושגים של חיי מדינה – ישראל היא עדיין מדינה צעירה ולכן היא עדיין מצויה בתהליך של עיצוב דמותה וגיבוש צביונה.

מדינת ישראל מעצם היותה ביתו של העם היהודי מקבצת אליה לאורך כל השנים מאז הקמתה ועד היום יהודים מכל רחבי תבל. המדינה גם מקצה משאבים מיוחדים לסיוע ליהודים שנשקפת להם סכנה בארצות מושבם ואף פועלת לעלייתם ארצה. בצד הגיוון באוכלוסייה מעצם מוצאם של האזרחים ממדינות שונות, יש גיוון גם בדברים אחרים; הציבור היהודי בישראל מורכב מחילונים, דתיים וחרדים, וגם בקהילות אלה יש זרמים שונים ומגוונים. בצד אלה יש בישראל גם אוכלוסיות לא יהודיות הנמנות עם אזרחיה ובהן: מוסלמים, נוצרים, דרוזים, צ'רקסים ועוד.

הזהות הישראלית הולכת ומתגבשת ואף על פי כן גם כיום יש פערים משמעותיים בין הקבוצות השונות המרכיבות את האוכלוסייה בישראל. קליטת העלייה היא תהליך ארוך ומורכב, ובעקבותיה נוצרים פערים באוכלוסייה היהודית. כמו כן יש להזכיר גם פערים אחרים בחברה הישראלית המציבים בפנינו אתגרים חשובים ובהם: שילוב המיעוט הערבי בחברה, חתירה לשוויון בתחום המגדרי, צמצום הפערים המעמדיים ההולכים ומתרחבים בחברה שלנו וכן התמודדות עם תופעה מדאגה של הקצנת השיח הציבורי, שנהפך בוטה ואלים יותר ויותר. אלו הם אתגרים לא פשוטים.

אם כן, הפסיפס האנושי המגוון בישראל ומציאות החיים המורכבת בה מעלים את השאלה מה מחבר, משלב ומלכד את מגוון האוכלוסיות במדינה ומאפשר להן להיות חברה אחת המקיימת את חייה במדינה ריבונית וחייה בה בטוחה.

בעיניי, המפתח לקיום החיים המשותפים במדינה הזו הוא בראש ובראשונה החוסן של הדמוקרטיה בישראל, המושתתת על ערכי יסוד אוניברסליים, על סובלנות כלפי האחר ועל כיבוד זכויות אדם. לכידות חברתית מחייבת התאגדות סביב מנחה משותף, רחב ככל שיהיה, שיכול לגבש את מגוון האוכלוסיות לכדי חברה אחת ולהבטיח קיום של חיים משותפים – כל אוכלוסייה לפי הייחוד שלה, זו בצד זו. האבות המייסדים של מדינת ישראל הדגישו במגילת העצמאות את החשיבות של הערכים: חירות, חופש דת, חופש מצפון, צדק ושוויון זכויות חברתי ומדיני לכל אזרחי המדינה ללא הבדל דת, גזע ומין. עם זה, ההגשמה של ערכים אלה היא משימה לא פשוטה. כבר בימי הראשונים של המדינה התעוררו מחלוקות באשר לאופן שבו יש להפוך את חזון הדמוקרטיה בישראל מחלום למציאות. לעיתים ערכים של שוויון והחובה להגן על חירויות הפרט מתנגשים עם המחויבות לאפשר לקבוצות השונות באוכלוסייה לבוא לידי ביטוי ולנהוג בהתאם לאמונתן ולתרבותן, ועל זה יש לתת את הדעת. ואכן המחוקק הכיר למשל בצורך באוטונומיה במערכת החינוך, ועיגן זאת בחוק שעל פיו כל קבוצה המבקשת לשמור על דתה ועל שפתה יכולה לקיים מערכת חינוך נפרדת ותוכנית לימודים הייחודית לה. גם בית המשפט התייחס לשאיפה זו והתחשב בכך בפסיקותיו.

ללא ספק, ההכרה בערכים הדמוקרטיים שלאורם הוקמה מדינת ישראל היא הגרעין המאפשר את קיום החיים המשותפים שלנו כאן. מדינת ישראל תוכל להמשיך לשגשג ולפרוח רק אם כל חלקי האוכלוסייה, על אף השונות ביניהם, יתלכדו סביב ערכים אלה.

אנו, אנשי המשפט, מחויבים למשימה זו עוד מראשית ימי המדינה, אך חשוב לזכור כי מימוש המשימה כרוך בתהליך ארוך ומורכב המצריך פעולה חינוכית, ציבורית, תרבותית וחברתית משולבת, וכי על כל אחד ואחת מאיתנו לעדור היטב בערוגתו למען הטמעת ערכים אלה בעומק ההווה החברתית שלנו. (מעובד על פי: נאום של אסתר חיות, נשיאת בית המשפט העליון, מאתר הרשות השופטת, 15/4/2018)

הצג את עקרון ההסכמיות.

הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

חצב ברק עח

ממעקב אחר השיח הבוטה בתקשורת וברשתות החברתיות, מתקבל לעיתים הרושם שיש בציבור מי שמאסו בערכים מסוימים של הדמוקרטיה. נראה שיש נכונות לוותר על כמה מן החירויות ומן הזכויות שהדמוקרטיה מבטיחה לאזרחים וכן על כמה מן המגבלות שהיא מטילה על רשויות השלטון. לכאורה, כל זאת בהתאם לרצון של רוב הבוחרים. השיח המזלזל שיוצא נגד חירויות בסיסיות, והניסיון להשתיק דעות אחרות, יכולים להוביל למסקנה שרוב הישראלים רואים בדמוקרטיה שלטון שבו הרוב זכאי לכוח שלטוני בלתי מוגבל ולדעת המיעוט אין כל חשיבות.

אלא שדוח של המכון הישראלי לדמוקרטיה שפורסם לאחרונה מוכיח שאין זה המצב. לדברי מחברי הדוח, סקר שערך המכון מלמד כי הציבור ברובו מבין ומקבל את המשמעות של עקרונות הדמוקרטיה וערכיה ואינו מוכן לוותר עליהם. רוב מוחלט של הציבור רואה חשיבות עליונה במימוש החירויות המוקנות לכל אדם, גם למי שאינו נמנה עם הרוב. רוב אזרחי המדינה רואים בישראל מדינה יהודית ודמוקרטית המחויבת לאפשר

לכלל האזרחים לממש את הזכויות שלהם באופן שווה, בהתאם לחזון של מקימי המדינה ובהתאם לחוקיה. בניגוד לדימוי שנוצר במקרים מסוימים, רוב הישראלים אינם מוכנים לאמץ את הנוסחה הפשטנית שלפיה בדמוקרטיה "רק הרוב קובע". הם מבינים שנוסחה כזו משמעותה עריצות הרוב, ושהחלטות המנוגדות לערכי הדמוקרטיה וזכויות האדם אינן דמוקרטיות גם אם הן התקבלו בידי רוב כזה או אחר. דוח המכון הישראלי לדמוקרטיה מראה שאף על פי שיש מי שאיננו מרוצה מן המציאות, לרוב הישראלים אכפת מן המדינה, הם מעוניינים לחיות בה ולהשפיע על צביונה והם משתתפים בחיים הפוליטיים והציבוריים בישראל. אזרחי ישראל מממשים את זכותם להצביע בקלפי וממלאים את חובתם האזרחית בשיעורים גבוהים יותר משעושים זאת במדינות דמוקרטיות אחרות. זוהי עדות לחשיבות שהם רואים בהשתתפות בחיים הציבוריים. למי שהטיל בכך ספק, הדוח של המכון הישראלי לדמוקרטיה מראה שדעת הקהל בישראל מגלה מחויבות עמוקה לתפיסות דמוקרטיות. לדעתי, אם ינסה מישהו להצר את צעדיה של הדמוקרטיה הישראלית, יעמוד מולו ציבור רחב ונחוש שימנע זאת ממנו. (מעובד על פי 'פלאסנר, 'העם רוצה דמוקרטיה אמיתית', אתר 12, YNET, בדצמבר 2017)

הצג את עקרון הסובלנות.
הסבר את דברי כתב המאמר בנוגע למימוש עקרון הסובלנות.